

зації в умовах світової фінансової кризи / Р. Б. Тян, М. Ф. Іванов, І. В. Грищенко // Економіка будівництва і міського господарства. – 2009. – Т. 5. – № 2. – С.107-112.

8.Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку : [монографія] / За ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музичука. – К.: НДЕІ, 2006. – 552 с.

Отримано 10.10.2010

УДК 330.341.1

В.Ю.СВІТЛИЧНА, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

РОЗРОБКА ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглядаються актуальні питання інноваційних основ розвитку підприємств житлово-комунального комплексу України. Основна увага сфокусована на виробленні заходів політики інноваційних процесів у комунальному секторі економіки, пошуку шляхів їх фінансового забезпечення.

Рассматриваются актуальные вопросы инновационных основ развития предприятий жилищно-коммунального комплекса Украины. Основное внимание сфокусировано на выработке мероприятий политики инновационных процессов в коммунальном секторе экономики, поиске путей их финансового обеспечения.

Pressing questions of innovative bases of development of the enterprises of a housing-and-municipal complex of Ukraine are considered. The basic attention is focused on development of actions of a policy of innovative processes in municipal sector of economy, search of ways of their financial maintenance.

Ключові слова: ресурси, інновації, житлово-комунальні підприємства, нетрадиційні джерела енергії, питання фінансування.

Важливою складовою життєдіяльності людства виступає споживання ним великої кількості енергетичних, водних та інших ресурсів. Саме ресурси наділені такими рисами, як надзвичайна важливість та обмеженість, а це й спричиняє притаманну їм одну з найвищих цін у світі. Цей факт підтверджує актуальність здійснення енергозберігаючої політики, одним з напрямків якої є інноваційні організаційно-технічні заходи.

Дані питання є надзвичайно актуальними й для підприємств житлово-комунального господарства України. В даному секторі економіки важкою спадщиною планово-адміністративної економіки виступило практично повне ігнорування питань економії природних ресурсів і використання ефективних маловитратних технологій. Як результат відбуваються величезні за масштабами втрати енергоресурсів, які збільшуються кризовою межею фізичного й морального зношування комунальних мереж, зношеністю рухомого складу міського електричного транспорту, катастрофічно низькою ефективністю устаткування тепло-

енергетики [15].

Питанням інноваційної політики в житлово-комунальній сфері присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як Є.Б.Добровець, І.Н.Звягін, Ю.Н.Казанов, Ю.В.Колесник, Н.І.Кротова, В.П.Ніколаєв, В.Д.Новосільський, А.І.Озорніков, Г.Ю.Перерва, М.І.Поровський, Б.С.Стогній, В.Є.Таран, Л.Н.Чернишов, А.Р.Щокін [1, 2, 4, 6, 8, 10, 14, 19-21] та багато інших.

Але на сьогодні, на нашу думку, не до кінця розкритими залишаються питання про причини труднощів у реалізації інноваційних процесів, а також питання вироблення комплексу заходів для подальшої успішної реалізації даних процесів в умовах, що склалися.

Метою даної статті є вивчення основних напрямків інноваційних процесів у житлово-комунальному господарстві, аналіз причин їх невдач і пошук основних напрямків подальшого здійснення інноваційної політики.

Проведення енергозберігаючої політики, впровадження інноваційної моделі й технічне переозброєння виступає одним із стратегічних напрямків і базисною тезою реформування житлово-комунального господарства. Не викликає сумніву, що дана політика забезпечить зниження енергоємності й вартості житлово-комунальних послуг, підвищення їх якості й переорієнтацію видатків житлово-комунального господарства з поточних на капітальні. Крім того «... для України це питання також важливе не тільки у зв'язку з вибраним напрямком тісної інтеграції в ЄС, але й у зв'язку з величезним значенням для національної економіки широкомасштабного збереження й ефективного споживання енергії» [3, 7, 16].

З іншого боку, на шляху реалізації інноваційних проектів виникає багато перепон і труднощів. По-перше, енергогенеруючі й енергопостачальні організації не зацікавлені в економії природних ресурсів. Одна лише установка приладів обліку й регулювання енергоспоживання обернеться для таких організацій падінням обсягів реалізації, тобто прибутку й виручки. Поряд із цим висвітиться явно марнотратна енергополітика комунальних підприємств із величезними масштабами енерговтрат. По-друге, вкрай слабка інвестиційна база не дозволяє повною мірою реалізувати енергоефективну політику. Для вітчизняних інвесторів житлово-комунальне господарство вважається інвестиційно не привабливим сектором економіки, а іноземних інвесторів стримують економічна нестабільність, протиріччя державного, регіонального й місцевого законодавства. У даній ситуації «...закордонні інвестори прагнуть суверенних гарантій від держави щодо повернення коштів, отриманих за рахунок економії енергоресурсів. Але під кожний проект

їх звичайно одержати неможливо» [18, 20].

По-третє, сьогодні держава не має у своєму розпорядженні необхідний обсяг коштів для реалізації інноваційних заходів, а фінансово-економічних структур, готових інвестувати кошти в такі заходи (знаючи, що строк окупності може розтягтися на 7-10 років) – знайти дуже важко.

В-четвертих, однією з головних проблем збереження енергії в Україні, успадкованої від радянських часів, є «халатне відношення громадськості до ефективного використання енергоресурсів. Результати декількох недавно проведених опитувань свідчать, що поряд з неефективними процедурами розрахунків, що не заохочують споживачів оплачувати рахунки, більшість рядових громадян вважають найбільш важливим для себе підтримку власного комфорту й зручностей, що часто не сумісне з ефективним використанням енергії» [16].

Таким чином, основними причинами невдач енергозберігаючої політики, у тому числі інноваційних процесів житлово-комунального господарства є наступні (рис.1) [11, 13].

Рис.1 – Перелік основних негативних моментів реалізації інновацій у ЖКГ

Отже, велике значення набуває розробка економічної моделі, що створює умови для активної інноваційної й інвестиційної діяльності в житлово-комунальному комплексі, а також розробка відповідного нормативно-правового поля її реалізації.

Модернізація (реконструкція) житлово-комунального господарства вимагає величезних капітальних витрат зі строком окупності в 7-10 років, але очікуваний ефект буде істотним. Наприклад, річна величина витрат енергоресурсів, як очікується, знизиться на 20-30%. За оцінками фахівців, зниження втрат води й тепла в мережах під час подачі споживачам хоча б на 10% від загального обсягу послуг теплопостачання, водопостачання й водовідведення заощадять для підприємств приблизно 500 млн. грн. виробничих витрат щорічно [4, 9].

Аналізуючи наукові дослідження численних фахівців, спробуємо виділити основні види інноваційних програм у житлово-комунальному секторі економіки України (таблиця).

Перелік видів інноваційних програм для житлово-комунальних підприємств

Найменування заходів	Необхідні пояснення
Впровадження нетрадиційних джерел енергії	Збільшення видобутку різних видів палива, здатних замінити більш дефіцитні й дорогі енергетичні ресурси, перехід на більш ефективні види моторних палив, використання біогазу, генераторного газу, продуктів переробки біомаси. Наприклад, біогаз можна одержувати з відходів сільського й лісового господарства, харчової промисловості, підприємств комунальної спрямованості, а біомасу – на основі переробки швидкозростаючих видів рослин [10]. Іншим варіантом можуть виступати побутові відходи, мільйони тонн яких складується на полігонах. Але ж до 70% цього нетрадиційного джерела енергії, після сортування, придатні для використання як низькокалорійного палива. Крім того, становить інтерес енергія сонця і геотермальна енергія (енергія гарячих сухих гірських порід) [21]. Поновлювані джерела енергії практично невичерпні, їх потенціал майже незмінний у часі, їх видобуток і транспортування не викликає спеціальних утруднень, а їх використання для потреб енергетики практично не викликає якогонебудь забруднення навколишнього середовища [1]
Запровадження ефективної системи обліку енергоспоживання	Але проблеми, що виникають тут, пов'язані з вертикальною схемою розведення теплоенергії в житлових будинках. Це обумовлює важкість впровадження поквартирного регулювання й обліку теплоенергії. Як зазначає [17] виходом з даної ситуації може бути відмова від вертикальних стояків опалення, і забезпечення індивідуального вводу до кожної квартири, на якім установити прилади обліку (теплोलічильники, лічильники гарячої, холодної води)
Вдосконалювання системи централізованого теплопостачання	Перехід до автономного теплопостачання (індивідуальні теплові пункти, котельні, що розташовані на дахах). Індивідуальні теплові пункти, автономні блокові й контейнерні котельні знизять неощадливі витрати тепла за рахунок відмови від зовнішніх теплотрас, спрощення процедур контролю, обліку енергоресурсів і здешевлення їх будівництва й експлуатації [20]

Поряд з цим нині все більш актуальним визнаються заходи енергоаудиту житлово-комунальних підприємств (вже є приклади тепло-

аудиту в житловому секторі). Контролювати споживання енергоресурсів допоможе й комплексна експертиза витрат і складання енергетичних паспортів житлових і виробничих будинків [1, 6].

Інноваційна модель розвитку житлово-комунального господарства потребує стійких джерел фінансування. У якості таких можуть виступати:

1) створення цільових фондів енергозбереження на підприємствах за рахунок направлення в них частини коштів, отриманих від інноваційних розробок, економії паливно-енергетичних ресурсів [12, 14];

2) введення матеріального стимулювання колективів підприємств за економію паливно-енергетичних ресурсів;

3) запровадження механізмів залучення й повернення інвестицій, які базуються на процедурі нагромадження коштів, отриманих шляхом реалізації заходів енергозбереження й подальшого їх використання на впровадження енергозберігаючих проектів. Через крайню обмеженість коштів місцевого бюджету й організацій житлово-комунального сектору реальним джерелом фінансування інноваційних програм виступає саме залучення позикових коштів приватних інвесторів на довгостроковій основі. За твердженням Л.Н.Чернишова, у житлово-комунальній сфері, як мабуть ніде, існує можливість довгострокового кредитування капіталовкладень. Шляхом впровадження ресурсозберігаючих технологій реалізується значний потенціал зниження витрат на проведення послуг. Проведення ресурсозберігаючої інноваційної реконструкції за рахунок позикових коштів є одним з найбільш ефективних і соціально доцільних шляхів фінансування капіталовкладень у ЖКГ [20];

4) створення в містах комунальних спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ, комунальних фондів кредитування інноваційного розвитку підприємств;

5) використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових інноваційних проектів за рахунок випуску муніципальних облігацій, використання фінансового лізингу [12, 20].

Крім того, впровадження всіх інноваційних заходів не встигає, на думку фахівців, сьогодні дати очікуваний економічний ефект щодо здешевлення житлово-комунальних послуг у зв'язку з постійним ростом цін на матеріали, енергоносії, підвищенням заробітної плати, збільшенням податкової бази, що є основною складовою ціни на комунальні послуги [11]. Найбільш жорстко щодо проблем реалізації інноваційних розробок відгукнулися фахівці й експерти круглого стола, організованого журналом «Наукознавство». Ними було відзначено, що в державі присутнє інноваційна апатія, тим більше величезні масштаби тіншового сектору зводять нанівець саме поняття «інноваційна еконо-

міка» [5].

Таким чином, на нашу думку, найбільш важливим у ситуації, що склалася для закріплення отриманих позитивних результатів і подальшого інноваційного прогресу необхідні наступні заходи (рис.2).

Рис.2 – Основні заходи інноваційної політики у ЖКГ

Відмовлятися від намічених заходів не можна, тому що це загрожує повним розвалом систем життєзабезпечення й, як наслідок, соціальним вибухом у суспільстві. Ми живемо в такий час, коли будь-який неправильний наш вчинок, небажання враховувати екологічні обмеження й ігнорувати кризовий стан навколишнього середовища загрожує катастрофою не просто в найближчі десятиліття, а щохвилини. Уникнути настільки руйнівних подій допоможе (поряд з безліччю не менш важливих заходів) у тому числі й грамотна, зважена й перелічена політика енергоресурсозбереження, одним з напрямків якої є впровадження інноваційних заходів.

1.Щокін А.Р., Колесник Ю.В. Взаємозв'язок проблем екології та заходів з енергозбереження – вирішальний чинник сучасного етапу розвитку економіки держави // По материалам исследований Государственного комитета Украины по энергосбережению. – 2003. – С.7.

2.Перерва Г.Ю. Впровадження ефективної системи утримання внутрішньобудинкових мереж як одне із завдань реформування житлово-комунального господарства міста Києва // Управління сучасним містом. – 2003. – №6. – С.137.

- 3.Доповідь голови Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства на розширеному засіданні колегії Держжитлокомунгоспу («Про хід реформування житлово-комунального господарства України») 22.07.2003р. // Інформаційний бюлетень Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства. – 2003. – №8. – С.5.
- 4.Ніколасв В.П. Зміщення фінансового стану комунальної галузі // Фінанси України. – 2003. – №6. – С.75.
- 5.Ваганов А. Инновационный воз и ныне там (По материалам круглого стола специалистов и экспертов, организованного журналом «Науковедение») // Науковедение. – 2004. – №1. – С.27.
- 6.Кротова Н.И. О мерах по реализации экономической модели функционирования жилищно-коммунального комплекса Российской Федерации // Журнал руководителя и главного бухгалтера «ЖКХ» (часть II). – 2002. – №2. – С.6.
- 7.О состоянии жилищно-коммунального хозяйства г. Харькова (Отчёт Исполнительного комитета Харьковского городского совета) // Официальные ведомости. – 2003. – №41(264)-42 (265). – С.11.
- 8.Стогній Б.С. Перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу та енергозбереження в Україні // По материалам исследований Государственного комитета Украины по энергосбережению. – 2003. – С.5.
9. Повышение энергоэффективности систем водо-, теплоснабжения и водоотведения коммунальных предприятий Украины // Центр содействия жилищным и муниципальным реформам «ПАДКО». – К., 1999. – С.7.
- 10.Поровський М.І. Політика з енергозбереження // По материалам исследований Государственного комитета Украины по энергосбережению. – 2003. – С.9.
- 11.Проблеми реалізації реформування отрасли жилищно-коммунального хозяйства: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции 27-28 ноября 2003. – Харьков: ХГАГХ, 2003. – 186 с.
- 12.Програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства м. Харкова на 2003-2010р.р. / Колектив авторів під керівництвом Шутенка Л.М., Бабаєва В.М., Семенова В.Т. – Харків: ХДАМГ, 2003. – 205 с.
- 13.Программа экономического и социального развития г.Харькова на 2003 г. Решение X сессии Харьковского городского совета XXIV созыва от 29 декабря 2002 г. – Харьков, 2002. – С.129.
- 14.Озорников А.И. Программа энергосбережения в жилом фонде Москвы // Материалы V Московской конференции по вопросам ЖКХ. – 2003. – С.23.
- 15.Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Консультант, 2003. – 663 с.
- 16.Україна: звіт з людського розвитку за 2003 рік. Сила децентралізації // Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. – К.: Бліц-Прінт, 2003. – 136 с.
- 17.Казанов Ю.Н., Звягин И.Н. Учёт энергоресурсов выгоды всем // Журнал руководителя и главного бухгалтера «ЖКХ» (часть I). – 2002. – №3. – С.31.
- 18.Харківська область в 2002 році: Статистичний щорічник / За ред. М.Л.Чмихало. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2003. – 604 с.
- 19.Добровец Е.Б. Энергетическая стратегия государства: как найти золотую середину // Журнал руководителя и главного бухгалтера «ЖКХ». – 2001. – №5. – С.64.
- 20.Чернышов Л.Н. Энергоресурсосбережение в жилищно-коммунальной отрасли // Журнал руководителя и главного бухгалтера «ЖКХ». – 2001. – №2. – С.40.
- 21.Новосельский В.Д., Таран В.Е. Энергосбережение как фактор экономического роста // Экономист. – 2003. – №4. – С.32.

Отримано 18.09.2010